

**BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA DIDAKTIK O'YIN
TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA
UNING AHAMIYATI**

TISU talabasi **Usmonova Sarvinoz Abdujalil qizi**

Ilmiy rahbar: Donayeva Shaxnoza Abduraimovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti PhD

ANNOTATSIYA

Dars jarayonini tashkil etish murakkab pedagogik jarayon hisoblanadi. Buning uchun o'qituvchi turli zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli va o'z o'rnida foydalanishi zarur. Ushbu maqolada aynan boshlang'ich sinf Ona tili darsini samarali tashkil etishda qo'llaniladigan didaktik o'yin texnologiyalari va ularning ahamiyati yoritiladi. Didaktik o'yin texnologiyalarining pedagogik asoslari, uning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *boshlang'ich sinf, ona tili, didaktik o'yinli ta'lim texnologiyalari, kompetensiya, psixologik xususiyat, nutq faoliyati, intellektual salohiyat.*

АННОТАЦИЯ

Организация учебного процесса — сложная педагогическая задача. Для ее успешного решения учителю необходимо эффективно и целесообразно применять разнообразные современные педагогические технологии. В статье рассматриваются дидактические игровые технологии, используемые для эффективной организации уроков родного языка в начальной школе, и обсуждается их значимость. Анализируются педагогические основы, а также теоретические и практические аспекты применения дидактических игровых технологий.

Ключевые слова: *начальная школа, родной язык, дидактические игровые образовательные технологии, компетентность, психологические особенности, речевая деятельность, интеллектуальный потенциал.*

ABSTRACT

Organizing the lesson process is a complex pedagogical undertaking. To achieve this, the teacher must effectively and appropriately utilize various modern pedagogical technologies. This article highlights the didactic game technologies used to effectively organize native language lessons in primary school and discusses their significance. It

analyzes the pedagogical foundations, as well as the theoretical and practical aspects, of didactic game technologies.

Keywords: *primary school, native language, didactic game-based educational technologies, competence, psychological characteristics, speech activity, intellectual potential.*

Kirish

Til insoniyat jamiyatining eng muhim ijtimoiy hodisasi va kishilar o'rtasidagi asosiy muloqot vositasi hisoblanadi. U insonlarning fikr almashishi, bilim va tajribalarni avloddan avlodga yetkazishi hamda jamiyat taraqqiyotini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Jamiyat rivojlanib borgani sari til ham takomillashib, uning imkoniyatlari kengayib boradi. Shu sababli yosh avlodda til ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sanaladi. Bola o'zining dastlabki tasavvurlari, his-tuyg'ulari va ichki kechinmalarini til vositasida ifodalaydi. U o'zini, atrofidagi insonlarni hamda borliqdagi narsa va hodisalarni til yordamida anglaydi va bilib boradi. Maktabda tilni o'qitish esa ushbu tabiiy jarayonning uzviy davomi bo'lib, o'quvchilarning maktabgacha davrda shakllangan nutqiy tajribasi asosida tashkil etiladi.

Boshlang'ich sinflarda ona tili fanini o'qitish o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, og'zaki va yozma nutqini shakllantirish hamda fikrini erkin va aniq ifoda etish ko'nikmalarini hosil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda o'quvchilar nutqning asosiy birliklari bo'lgan tovush, harf, so'z, gap va matn bilan tanishadilar hamda aytish va eshitish, gapirish va tinglash, o'qish va yozish kabi nutq faoliyati turlarini egallaydilar.

Ona tilini o'qitishdan asosiy maqsad o'quvchilarda fikrlash mahsulini adabiy til me'yorlari asosida, nutq vaziyati va maqsadiga muvofiq ravishda og'zaki hamda yozma shaklda ongli, to'g'ri, ravon va ta'sirchan bayon qilish kompetensiyalarini rivojlantirishdan iboratdir. Bugungi kunda mazkur maqsadga erishishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ayniqsa didaktik o'yinlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos bo'lib, ularning dars jarayonidagi faolligini oshiradi, fanga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, bilimlarni oson va mustahkam o'zlashtirishiga xizmat qiladi hamda ona tili darslarining samaradorligini yuksaltiradi.

Didaktik o'yinlar qoidali o'yinlar jumlasiga kiradi va rolli o'yinlarni rivojlantirish predmeti hisoblanadi. Bunday o'yinlar asosini bilishning u yoki bu mazmunini, o'yinning borishi belgilaydigan harakatlarni bajarishga qaratadigan aqliy va irodaviy urinishini tashkil etadi. Didaktik o'yinlarda asosiy fikrlash jarayonlari -

tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish va hokazolar takomillashadi. Didaktik o'yinlar ta'lim jarayonida bolalarni o'qitish, tarbiyalash va kamol toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'yin paytida bolaning ijobiy ish faoliyatini kuchaytiradi, ixtiyoriy diqqatini, xotirasini takomillashtiradi. O'yinda o'quvchilar o'zlari sezmag holida juda ko'p harakatlarni, mashqlarni bajaradilar, turli masalalarni yechadilar.

Didaktik o'yinlarga qo'yiladigan talablar:

1. Didaktik o'yinlar o'quv predmetlari bo'yicha dastur materialiga muvofiq yo'sinda tanlanishi lozim.
2. Didaktik o'yin unda qatnashuvchilarga bilimlar bo'yicha ma'lum talablar qo'yiladigan yo'sinda ishlab chiqilishi kerak.
3. Didaktik o'yinning muvaffaqiyatli o'tishi uning maqsadini yaqqol aniqlashiga bog'liq. Chunki bunda o'quvchilarning fikrini maqsadli yo'nalishga solish, ularning ishini bajarishga qiziqishini oshirish imkoniyati tug'iladi.
4. O'yinlarni tanlashda ma'lum izchillikka rioya qilish ham zarur. Mazmunan qiyin o'yinlardan oldin osonroq o'yinlarni o'tkazib, o'quvchilarni navbatdagi o'yinlarga puxtarok tayyorlash juda muhimdir. Shu tariqa tahlil, sintez, taqqoslash, tasniflashda mavhumlashtirish, muayyanlashtirish, umumlashtirish singari aqliy operatsiyalarni asta-sekin murakkablashtirib borish shart.
5. Didaktik o'yinlarning qoidasini va tashkil etilishini tuzish va ishlab chiqishda o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini, ularning turli (bo'sh va kuchli, faol va loqayd) guruhlarini hisobga olish kerak.
6. Oyinining qoidalari sodda, aniq bo'lishi va yaqqol ifodalanishi lozim.
7. Har bir o'quvchi butun o'yin jarayonida faol ishtirok etishi, o'z "navbatini" uzoq kutish o'yinga qiziqishni susaytirishi mumkinligini unutmaslik kerak.
8. Har bir o'yinga umumiy va yakka tartibda yondashish, undagi topshiriqlarning qiyinlik darajasini va qanchasi mustaqil holda bajarilishini hisobga olish kerak.

O'yin qoidalari asrlar davomida xalq tomonidan yaratilgan, binobarin O'yinning tarbiyaviy ahamiyatiga ko'proq e'tibor berilgan. Shunga ko'ra maroq bilan ko'p o'ynaydigan bolalar zehni o'tkirligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa bolalar jamoa bo'lib, o'ynashda bir-birining tartibsizligini, g'irrom o'ynayotganini darrov o'ziga aytadilar. Bu bilan bolalar haqqoniylikka odatlanadilar. "O'yin davomida bolalar o'z kamchiliklarini yo'qotishga harakat qiladilar. Boshqalarga nisbatan aqlli, chaqqon, kuchli va hozirjavobroq bo'lishga intiladilar. Shu sababli bolalar ko'pincha birgalashib o'ynashni yoqtiradilar va bunday

paytlarda ularning o'rtoqlik, bir-birini himoya qilish, jamoachilik kabi fazilatlari rivojlanadi.

O'yin bolalar o'zini-o'zi idora qilishi, o'z imkoniyatlarini, bilag'onligini tekshirishining bir yo'li hisoblanib, har xil o'yinlar ularning tarbiyalanishida va bilimlarni oson o'zlashtirishiga muayyan darajada yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili

Boshlang'ich ta'lim tizimida ona tili fanining o'rni va ahamiyati ko'plab pedagog olimlar tomonidan alohida ta'kidlangan. Xususan, rus pedagogi K.D. Ushinskiy ona tilini boshlang'ich ta'limning markaziy va yetakchi fani sifatida baholab, uning bola shaxsini rivojlantirishdagi beqiyos o'rnini e'tirof etgan. Olimning fikricha, ona tili bolaga qisqa vaqt ichida katta hajmdagi bilim va ko'nikmalarni egallash imkonini beradi hamda uning intellektual va nutqiy rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi [2;16]. Ushinskiyning ushbu qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolgan bo'lib, boshlang'ich ta'lim jarayonida ona tilini o'qitishga alohida e'tibor qaratilishining ilmiy asoslaridan biri hisoblanadi.

Darhaqiqat, ona tili darslari orqali o'quvchilarda ongli o'qish, savodli yozish, imlo me'yorlariga rioya qilish hamda og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi kompetensiyalar shakllantiriladi. Bu esa mazkur fanning boshlang'ich ta'limdagi ustuvor ahamiyatini yanada oshiradi.

Didaktik o'yinlardan foydalanishning nazariy asoslari chex pedagogi Yan Amos Komenskiy ilmiy qarashlarida o'z aksini topgan. Olim o'yinni bolaning tabiiy ehtiyojlari va qiziqishlariga mos keluvchi asosiy faoliyat turi sifatida baholagan hamda uning aqliy rivojlanish, dunyoqarashning kengayishi va nutq faoliyatining takomillashuvidagi ahamiyatini alohida ta'kidlagan. Komenskiyning ushbu g'oyalari zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, didaktik o'yin texnologiyalarini boshlang'ich sinf ona tili darslarida qo'llashning nazariy asoslarini tashkil etadi. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish, o'quv materiallarini samarali o'zlashtirish hamda nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, rus psixologi va pedagogi L.S. Vigotskiy ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab bergan olimlardan biridir. Olim tomonidan ilgari surilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, bola kattalar yoki tengdoshlari ko'magida mustaqil bajara olmaydigan vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishi mumkin. Vigotskiy ta'lim jarayonida hamkorlik, muloqot va faol ishtirokning muhimligini alohida ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich sinf ona tili darslarida didaktik o'yin texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning o'zaro hamkorlik qilishiga, fikr

almashishiga hamda nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Demak, didaktik o'yinlar nafaqat bilimlarni o'zlashtirish vositasi, balki o'quvchilarning ijtimoiy va intellektual rivojlanishini ta'minlovchi samarali pedagogik texnologiya hisoblanadi.

Muhokama va natijalar

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, darslarni samarali tashkil etish murakkab pedagogik jarayon bo'lib, bunda o'qituvchidan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'z o'rnida va maqsadga muvofiq qo'llash talab etiladi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, mavzuni o'rganishda turli manbalardan samarali foydalanish hamda erkin va mantiqiy fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi. Ona tili darslarini tashkil etishda har bir o'rganilayotgan til hodisasi o'quvchi e'tiborini jalb qilishi, uni ijodiy faoliyatga undashi va o'z imkoniyatlarini namoyon etishi uchun sharoit yaratishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqsadlarga erishishda ta'limning noan'anaviy usullari, xususan, didaktik o'yin texnologiyalaridan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Natijalarga ko'ra, didaktik o'yinlar qo'llanilgan ona tili darslarida o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi va faolligi ortadi, aynan boshlang'ich sinf o'quvchilari o'quv materialini tezroq va mustahkamroq o'zlashtiradilar. Shuningdek, bunday metodlar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, imlo va tinish belgilariga rioya qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, badiiy va ilmiy-ommabop adabiyotlar bilan ishlash jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning matnni o'qish, tushunish va tahlil qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi. Turli mashq va topshiriqlarni o'yin shaklida tashkil etish esa ularda mehnatsevarlik, mas'uliyat va hamkorlikda ishlash kabi sifatlarning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Demak, boshlang'ich sinf ona tili darslarida didaktik o'yin texnologiyalaridan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchilarning bilish faolligini kuchaytirish hamda ularning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf ona tili darslarida didaktik o'yinli texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini faollashtirib, ularning mustaqil va mantiqiy fikrlash, ijodiy yondashish hamda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bunday texnologiyalar ona tili fanining mazmunini zamonaviy pedagogik talablar asosida

boyitish, o'quvchilarda manbalar bilan mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi. Didaktik o'yinli texnologiyalarni dars jarayonida samarali qo'llash o'qituvchilarning innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanishiga turtki bo'lib, o'quvchilarning xotirasi, ijodiy qobiliyati va intellektual salohiyatining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ular o'quv-tarbiya jarayonini jadallashtirish, sifatli ta'lim tamoyillarini ro'yobga chiqarish hamda barkamol va raqobatbardosh shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu bois, boshlang'ich sinf ona tili darslarida didaktik o'yinli texnologiyalarni keng joriy etish va ulardan samarali foydalanish bugungi ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

REFERENCES

1. Hamroyev A.R, Po'latova Y.A. Ona tili o'qitish metodikasi Toshkent – 2021, 9-10 b.
2. Beknazarova X.S. Boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlardan foydalanishning ahamiyati.
3. Muminova N.A. Boshlang'ich ta'lim Ona tili darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish yo'llari.
4. Abdullayev Q.F. Didaktik ta'lim vositalari ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish omili sifatida, 21-22 b
5. Aminov A.SH. Didaktik o'yinli texnologiyalar, Buxoro 2012, 8-9 b.